

Da Veksø blev lyst i band 100

Offentliggjort i Stenløse Historiske Forening Blad nr 100 november 2017

Veksø Kirke var i 1300-tallet rammen om en bandlysning. At blive lyst i band var ensbetydende med ekskommunikation, altså udelukkelse fra kirkens samfund, og var på den måde det stærkeste magtmiddel, kirken i middelalderen havde til at gennemføre justits. Det var bispens ret at bandlyse, men han kunne kun bandlyse i sit eget stift; dog havde bandlysningen også gyldighed uden for stiftet.

Foto: Ole Kjær

Da Veksø blev lyst i band

Af Steen Johansen

Op mod jul i 1397 blev bønderne i Veksø vidne til et usædvanligt optrin i Veksø kirke. Præsten havde nemlig modtaget et brev fra roskildebiskoppen, som meddelte, at han havde bandlyst landsbyen Veksøs ejer, væbner Evert Moltke. Nu beordrede han præsten til på alle søndage og helligdage, gennem et nærmere beskrevet ritual, at udelukke væbner Evert Moltke fra kirken og de kirkelige handlinger. En situation, der varede et års tid. I 1397 hed roskildebiskoppen i øvrigt Peder Jensen Lodehat, og han var dronning Margrete 1.s trofaste rådgiver og ven. Man mener, at han var medforfatter til traktaten om Kalmarunionen

Veksø er nævnt tilbage i år 1314, hvor Anders Andersen af Veksø var til møde med kong Erik Menved i Vordingborg. (Se artiklen *Anders Andersen af Veksø i blad nr. 94.*) Efter Anders Andersens død blev landsbyen Veksø formentlig igen kongens ejendom. Veksø bliver nemlig ikke nævnt i noget nyt dokument før 1391, hvor ridder Bo Dyre (Due) af Veksø gav seks gårde i Døjringe til Sorø Kloster.

Bo Dyre har været en betydningsfuld mand: han er kendt allerede fra det dokument, der bekræfter kong Olufs håndfæstning ved Danehoffet i 1377, i øvrigt sammen med ridder Bent Byg, væbner Erik Nielsen Saltensee af Linde og ovennævnte væbner Evert Moltke til Egede. Alle fire er hovedpersoner i denne artikel.

Tiden – kamp om kongemagten

Kong Erik Menved døde i 1319 med en uopfyldt drøm om at retablere Danmarks storhedsstatus i Østersøregionen. Hans drøm var bristet, og yderligere døde alle de 14 børn, som han fik med dronning Ingeborg, før de nåede

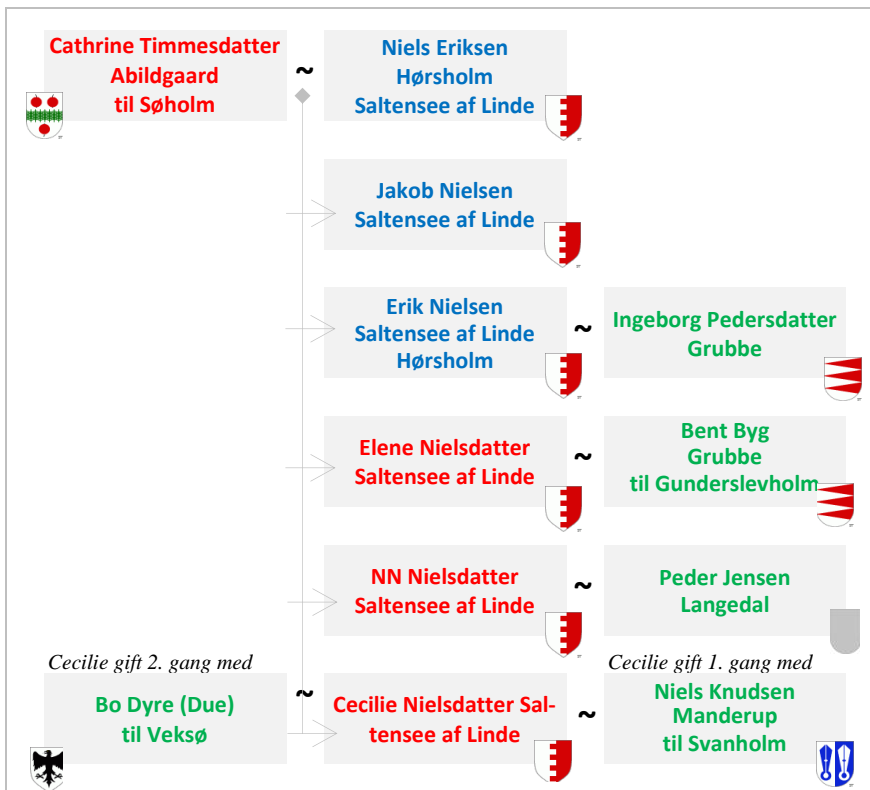
skelsår og alder. End ikke ønsket om, at hans broder Christoffer ikke skulle afløse ham på tronen, skulle han få opfyldt.

Med Christoffer som efterfølger på tronen blev der ikke ro i Danmark. Stormænd styrede landet, der var megen uro, og efter få år blev Christoffer afsat. En kreds af stormænd indsatte en 11-årig hertug af Sønderjylland som ny regent, Valdemar III. Han holdt i fire år før han abdicerede, så kom Christoffer tilbage endnu et par år, og derefter fulgte en kongeløs tid, perioden 1332 til 1340. Da var Danmark reelt pantsat til holstenske grever og danske stormænd.

Hundrede år tidligere, den 28. marts 1241, var følgende note blevet indført i Ryd Kloster Årbog: „Da Døde kong Valdemar, den anden Valdemar (*Sejr*), på skærtorsdag. Sandelig, da han døde, faldt kronen af de danskes hoveder”. Dette var blevet en sørgelig kendsgerning.

Familien Saltensee af Linde

Våbenmærker er fra Steen Thomsens side <http://danbibs.dk/~stst/>

At det skulle blive kong Christofers yngste søn, som skulle komme på tronen under navnet Valdemar IV Atterdag og bringe riget på ret køl, var der vist ingen, der lige havde set komme.

Nye tider – Valdemar Atterdag

Det var på ingen måde et fredeligt og stabilt Danmark kong Valdemar IV Atterdag kom til at regere (*fra 1340 til 1375*). Mange kampe skulle udkæmpes – både internt og med omgivende lande. Men det gav også plads til nye stormænd. En af disse var *Niels Eriksen, Saltensee af Linde*. Niels Eriksen

får etableret et godt og tillidsfuldt forhold til kong Valdemar; han får eksempelvis i år 1343 opgaven som værge for Esrom Kloster. – Han skulle få en afgørende indflydelse på udviklingen i Veksø.

Niels Eriksen, Saltensee af Linde

Niels Eriksen gjorde et godt parti med giftermålet med Cathrine Timmesdatter Abildgaard til Søholm, for han fik rådighed over en del gods, bl.a. Søholm og Hørsholm. Niels Eriksen og Cathrine Timmesdatter fik sammen fem børn:

- Jacob Nielsen, dør ugift og barnløs.
 Erik Nielsen, gift med Ingeborg Pedersdatter (Grubbe) – niece til svogeren, Bent Byg.
 Elene Nielsdatter, gift med ridder Bent Byg af Gunderslevholm (Grubbe).
 Cecilie Nielsdatter, gift 1. med væbner Niels Knudsen af Svanholm (Manderup), 2. med ridder Bo Dyre (Due).
 Datter Nielsdatter, gift i Jylland med Peder Jensen Langedal.

Niels Eriksen har villet det godt for sine børn; han fik dem godt gift, og med Elenes giftermål med Bent Byg var hun godt afsat.

Da Cecilie bliver forlovet med Niels Knudsen af Svanholm i 1346 får han en større medgift. Han har et godt navn, men formuen kniber det (måske) mere med. Da svigermor Cathrine på dette tidspunkt er afgået ved døden, bestod medgiften i halvdelen af arven efter hende. Arven omfatter en andel i Hørsholmgård, Hørsholm og i andet gods. Dog er der den betingelse, at hvis der ikke kommer arvinger skal medgiften gå tilbage til Cecilies rette arvinger. Da Niels Knudsen dør, er der ingen arvinger i gavebrevets forstand, og medgiften gik tilbage.

Bo Dyre (Due) af Veksø

Efter Niels Knudsens død blev Niels Eriksen præsenteret for ridder Bo Dyre. Af hans segl fremgår, at han er af slægten Due. Han havde fem brødre, så her måtte der være muligheder

for arvinger. Men – han manglede et godt navn!

Niels Eriksen har nok henvendt sig til kongen, og da Veksø havde en vis status fra tiden med Anders Andersen, fik Bo Dyre denne landsby i medgift sammen med noget gods i Stenløsemagle. Han fik også Måløv, der var kommet i Niels Eriksens besiddelse fra et ikke indløst pant til sønnen Jacob Nielsen. Her lå spiren til en kommende konflikt.

Cecilie medbringer også gods til ægteskabet, bl.a. seks gårde i Døjringe (*ved Sorø*). Der har muligvis været mere gods i medgiften, men der mangler dokumentation (*testamenter og skøder*). Det er nemlig kun muligt i senere dokumenter delvist at rekonstruere, hvad der faktisk overgik af gods til Bo Dyre ved giftermålet.

Cecilie og Bo Dyre af Veksø får to døtre, Kristine og Margrete. Kristine Bodatter bliver gift med væbner Evert Moltke til Egede (*Stevns herred*). Han havde bag sig et barnløst ægteskab med en datter af Jacob Sparre. Margrete Bodatter dør tidligt – ugift og barnløs. (*Se også grafik side 16.*)

Erik Nielsen af Hørsholm

Niels Eriksens anden søn var væbner Erik Nielsen Saltensee af Linde, som efter farens død ofte skriver sig Erik Nielsen af Hørsholm. Han bevarede det gode forhold til kong Valdemar, som hans far havde etableret. Ligeledes senere til dronning Margrete, da hun kom til Danmark med sin søn Oluf.

Erik Nielsen findes som vidne på vigtige dokumenter, bl. a. den håndfæstning fra 1377, som den ganske unge Oluf måtte underskrive da han var blevet valgt til konge efter Valdemars død året før. Erik Nielsen selv meldes død i 1378.

Bent Byg af Gunderslevholm

En anden af Niels Eriksens svigersøner, ridder Bent Byg kan vel betragtes som medlem af det etablerede hof. Han havde megen omgang med de kongelige og var blandt dem, der var tilstede da den unge kong Oluf blev syg og døde i år 1387, bare 16 år gammel.

Den falske kong Oluf

En uge efter kong Olufs død havde Margrete sikret sig magten som rigsstyrer i Danmark. Der opstod rygter om, at det ikke hang rigtig sammen med kong Olufs død. Det blev optegnet i Årbøgerne, at kong Oluf forsvandt, og et sted står det udtrykkeligt: "Dannerne sagde, at han var død, men Nordmændene vilde ikke tro det. På denne Baggrund kan man forstå den tiltro, som den falske Oluf fandt."

I året 1402 mente nogle købmænd, at de i en fattig og sygelig mand, som de traf i Preussen, genkendte kong Oluf. Det hed sig da, at "hans Moder havde villet forgive ham, men at en anden var faldet som offer for giften i hans sted."

17. juni 1402 udfærdigede dronning Margrete et brev, hvor "Syv riddere og seks væbnere erklærer, at kong Oluf døde på borgen i Falsterbo, blev balsameret, lå på dødsleje i Falsterbo kirke og blev begravet i Sorø, hvorfor den, der i Preussen optræder som kong Oluf, er en bedrager og forræder." En delegation med Folmer Jacobsen Lunge i spidsen blev sendt til Preussen. Myndigheden her gjorde intet besvær: de sendte bedrageren til Danmark, hvor han blev offentligt brændt 28. september 1402.

Kr. Erslev, Dansk biografisk Lexikon, 1887-1905

*Oluf 2 fra Kronborgtapeterne
Gobelin: Hans Knieper (1581-1584)*

Ridder Bent Byg var også forretningsmand, men med årene havde han svært ved at få økonomien til at hænge sammen: Han kom i et kompliceret gældsforhold til dronning Margrete. Det fremgår af bevarede dokumenter, at hun havde lånt ham ret store summer – til benefice ikke alene for Bent Byg selv, men også for hans hustru Elene Nielsdatter.

Efter Erik Niensens død i 1378 var det svogeren Bent Byg, der forestod oprydningen i Eriks efterladte dokumenter. Her fandt han dokumentet på det ikke indløste pant på gods i Måløv. Godset var pantsat til den for længst afdøde svoger Jacob Nielsen (*se side 8, 1. spalte*). Pantet udgjorde en ikke ringe sum på 40 mark lødigt sølv efter kølnsk vægt, som nok kunne lune i en slunken pengekasse. Bent Byg valgte at få udstedt et låsebrev, som blev dateret i 1380 med den 10-årige kong Olufs underskrift og retteringssegl,

Olufs retteringssegl

Danmarks Riges Historie (1896-1907). danmarkshistorien.dk, Aarhus Universitet

men uden vidner. I låsebrevet står Bent Byg, vel helt uretmæssigt, som arving og dermed ejer af pantet. Bent Byg erfarede dog snart, at godset i Måløv for længst var givet til hans svoger, Bo Dyre af Veksø – vel i forbindelse med Bos giftermål med Cecilie. Bo Dyre afviser ham blankt. Men låsebrevet, som Bent Byg fik udstedt og uderskrevet af den unge konge, skulle senere vise sig at få en vis betydning.

Erik Niensens testamente

Efter at have opgivet at komme i besiddelse af pantet på godset i Måløv, overvejede Bent Byg sagen i næsten to år før han skrev et brev dateret 9. marts 1382, altså næsten fire år efter svogeren Erik Niensens død. I brevet refererer Bent Byg til et testamente udfærdiget af Erik Nielsen af Hørsholm, hvori Erik Nielsen skænker en del navngivet gods, herunder godset i Måløv, til indstiftelse af et vikardømme ved domkirken i Roskilde.

Videre i Bent Bygs brev overgiver og skøder han selv gods til vikardømmet:

”... til evindeligt håndgribelig besiddelse med al den ret, som efter nævnte Eriks død tilkommer mig gennem min elskede hustru Elene, kvit og frigjort for enhver hindring og for ethvert krav fra mig, fra mine arvinger og fra alle nævnte Eriks arvinger.”

Han slutter brevet:

”Desuden erkender jeg, at jeg til nævnte vikardømmes frugter og tarv fuldt ud har opladet al den ret, som tilkommer mig eller nogen af nævnte

Eriks arvinger med hensyn til det øvrige gods, som på samme måde er skænket til fornævnte vikardømme af fornævnte Erik i fornævnte testamente, nemlig i landsbyen Måløv i Smørum herred, og til gods i Børstingerød, Hammersholt og i fornævnte Kettinge i Lyngge herred ... Desuden forpligter jeg mig og mine arvinger til at bygge et alter (Nicolai alter) for nævnte vikardømme ved kirken i Roskilde, og til at give nævnte alter prydelser, nemlig en messebog, en kalk og en disk af sølv, en hvid messehagel og de øvrige prydelser, som sømmer sig såvel for præsten som for alteret, inden sankt Hans dag om to år efter den nu kommende sankt Hans dag. Alt dette fornævnte lover jeg, foranførte Bent Byg, ridder, fast at overholde på tro og love uden ethvert listigt eller skændigt påfund, således at det brev, der stadfæster de mellem mig og Jon Jonsen (en præst, se nedenfor) førte forhandlinger.”

Det er et ret besynderligt brev, for der eksisterer ikke noget kendt testamente efter Erik Nielsen af Hørsholm. Noget tyder dog på, at Bent Byg heller ikke offentliggør brevet lige med det samme. Måske havde han en tanke om, at Bo Dyre ville udlevere godset i Måløv selvom han anfører, at det er skrevet ”uden ethvert listigt eller skændigt påfund”. Men Bo Dyre havde ikke i sinde at aflevere godset i Måløv, og han reagerede på Bent Bygs pres med at overdrage godset i Måløv til sin svigersøn, væbner Evert Moltke til Egede.

Cecilie Nielsdatter dør

De følgende knap 10 år sker der ikke meget i sagen om godset i Måløv, men Bent Bygs økonomiske forhold forværres, og Cecilie Nielsdatter dør. Hun var Bo Dyre af Veksøs hustru og den tredje direkte arving til familien Saltensee af Lindes gods. På et tidspunkt – formentlig efter Cecilies død – får vikardømmets præst Jon Jonsen

*Maleri af Erik af Pommern
Pieter Hartman (omkring 1607)*

Billede: Wikimedia

Erik af Pommern (konge indtil 1436)

Efter at dronning Margretes søn Oluf var død i 1387, tog Margrete sin søster Ingeborgs barnebarn Bugislav af Pommern-Stolp til sig som sin fostersøn. Han blev udråbt som kong Erik af Norge i 1389. I 1396 blev han også hyldet som konge af Danmark og Sverige. Den 17. juni 1397 blev Nordens kongedømme stadfæstet med indgåelse af Kalmarunionen.

nys om brevet og om, at Bo Dyre fremdeles vægrer sig ved at udlevere godset med henvisning til, at godset var overgivet til hans svigersøn Evert Moltke. Jon Jonsen foranlediger, at en klage afsendes til pave Bonifacius 9., som pålægger provst Gotfred Weggesin i Greifswald (*by i Forpommern*) at indstævne Bent Byg og Bo Dyre til at give møde i Greifswald. Det sker med et brev dateret 10. marts 1391, og provsten bestemmer mødedatoen til at være 30. november 1391. Formålet var ganske enkelt at finde ud af, hvad der er op og ned i denne sag. Bent Byg når næppe at se stævningen, og i hvert fald ikke at give møde, da han afgik ved døden sidst på året: hans hustru Elene skriver sig som ”enke” den 6. december 1391.

De to andre (på dette tidspunkt kendte) arvinger var nu Cecilies søster Elene Nielsdatter, som var gift med Bent Byg, og Ingeborg Pedersdatter, som var enke efter Elene og Cecilies bror Erik, som døde i 1378.

Cecilies død fremgår indirekte af et referat fra Sorø Klosters Gavebog, hvoraf det også fremgår, at Bo Dyre var i besiddelse af gods i Stenløsemagle:

”Den udmærkede mand Bo, kaldet Dyre, ridder, der af hr. Niels Klementsen, abbed, havde modtaget forskellige velgerninger rundt omkring og hyppigt, gav klostret i taknemmelighed over det modtagne og som evig almisse seks gårde i landsbyen Døjringe, hvoraf han havde fået to ved arv efter sin hustru Cecilies død med den ret, som på folkesproget kaldes

myndelod, og de andre to ligeledes ved arv efter sin datter Margretes død, og de sidste to ved mageskifte med sin anden datter Kristine af Veksø for noget gods i Stenløsemagle i Jørlunde herred Han skødede dem på landstinget, med alle deres tilliggender, uden nogen indsigelse, til klostret til evig besiddelse og ejendom. I det Herrens år 1391, dagen før (Marie) fødselsdag” – som er d. 7. september.

Bent Byg og gården Hørsholm

Med Cecilies død ser Bent Byg måske en mulighed for at komme ud af sin gæld til dronning Margrete. Men først skal han have sikret sig og sin hustru Elene Nielsdatter en gravplads i Sorø Kloster. Det sker d. 5. marts 1391 ved, at han pantsætter deres gods i Sigerslev, Stevns herred, som betaling for deres gravsted og en ugentlig messe for deres sjæle.

Den følgende dag, 6. marts, overdrager Bent Byg gården Hørsholm til dronning Margrete til besiddelse efter sin død:

”Jeg gør vitterligt for nulevende og fremtidige at jeg, efter modent råd og med udtrykkeligt samtykke af mine slægtninge og venner til nærværende brevviser, den såre berømmelige fyrstinde og min frue, fru Margrete, af Guds nåde Norges og Sveriges dronning og ret arving til og fyrstinde af Danmarks rige, har overgivet gården Hørsholm i Lyngø herred på Sjælland tillige med alt det gods, der ligger til samme gård...”

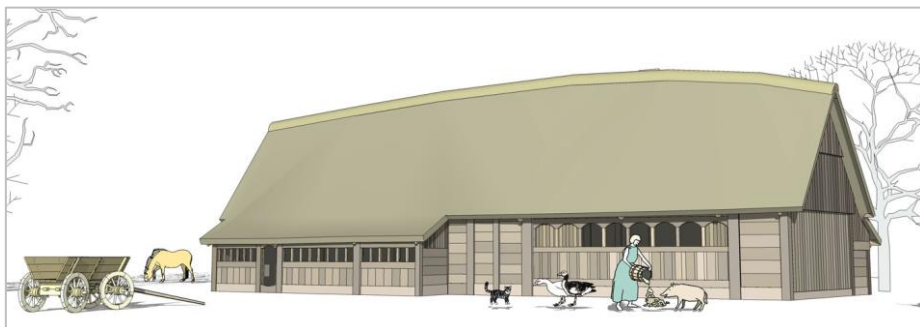
Det nævnte samtykke har han dog fået på baggrund af, at potentielle arvinger har fået godtgjort deres arvekrav med andet gods. Hustruen Elene afgiver dog sin andel i godset uden videre indvendinger.

Dronning Margrete vil gerne overtage Hørsholm, men ønsker ikke at det skal hedde sig, at dronningen har fået gården for en slik. Så i endnu et brev dateret den følgende dag, 7. marts 1391, gør Bent Byg meget detaljeret rede for sin gæld til dronning Margrete, som i et resumé kan opgøres til: *"Bent Byg af Gunderslevholm, ridder, erkender at have lånt 1200 mark lybsk og 200 mark sølv af dronning Margrete. Disse beløb skal tilbagebetales efter hans død, hvorefter dronningen giver afkald på at besidde gården Hørsholm."*

Bent Byg går nu i gang med en oprydning i familien Saltensee af Lindes arkiver, og det gør han grundigt. Af

svigerinde Cecilie Nielsdatter, som jo var gift med Bo Dyre af Veksø, er der nu intet spor siden hun blev forlovet med Niels Knudsen Manderup af Svanholm. I Bent Bygs oprydningsiver "forsvinder" også den tredje søster, som ifølge senere dokumenter var blevet gift i det jyske.

Den 6. december 1391 skriver Bent Bygs hustru Elene sig som enke i et dokument, hvor hun bekræfter pantsættelsen af Hørsholm og skøder sin rettigheder til dronning Margrete. Ligeledes forbereder hun sin indtrædelse i Sankt Clara Kloster, hvor hun lever og bor de næste 30 år. D. 3. maj 1421 bevidner Lars Nielsen, dekan i Roskilde, sammen med syv andre gejstlige fra domkirken, at *"søster Elene, enke efter hr. Bent Byg, ridder, i Roskilde Sankt Claras Klosters øvre kor i overværelse af abbedissen og nonnerne, har skødet alt sit gods i Bavelse, Stigsnæs, Hyllinge, Regerup og*

Vikingetidens langhuse blev anvendt i landsbyerne langt ind i middelalderen, og det er tænkeligt, at da Bo Dyre (Due) overtog Veksø var det et hus som det viste, han flyttede ind i. Huset her er en rekonstruktion fra en arkæologisk udgravning i Stenderup.

*Tegningen: Museum Sønderjylland, Arkæologi Haderslev, Jørgen Andersen.
Videnskabeligt forlæg ved museumsinspektør Signe L. Pedersen.*

Herlufmagle til klostret for sjælemesser for sig og sin slægt.”

Bent Byg blev begravet i Sorø, hvor hans våbenskjold stadig kan ses, medens hans hustru Elene (vistnok) blev begravet i Sankt Clara Kloster.

Evert Moltke og sagen om Måløv

I år 1397 er Bo Dyre (Due) af Veksø død, og i maj måned skriver svigersønnen Evert Moltke sig ”af Veksø”. Men sagen om Måløv rumler stadig, og i september er en dom under opsejling. Det er Roskildes biskop Peder Jensen Lodehats *officialis*, Niels Bille, der afgiver dommen efter granskning af alle dokumenter – også kong Olufs låsebrev til Bent Byg, og han

”kjendte den 25de September i Sagen imellem Herre Jonas Joonsson, beständig Vicarius ved Roeskilde Kirke, og Efrard Moltike, Væbner af Wicsyø, angaaende Landsbyen Maløve, hvorledes Herre Boetius Dywre, med hvis Datter Efrard da var gift, havde fornærmet ham i denne Hans Ejendom

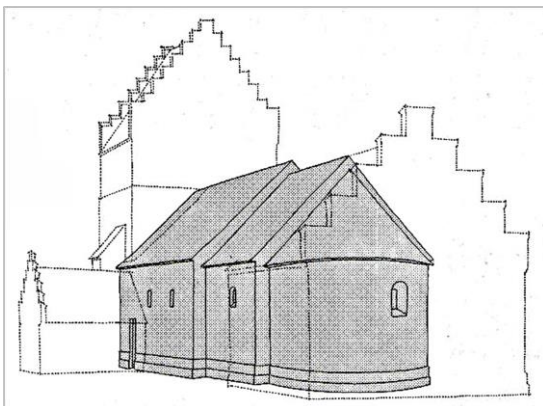
for over 100 Mark Sølv ved at oppebære Indkomsterne af den i 5 Aar, hvorimod Efrard paastod, at Maløve hørte Ridder Dywre til med Rette; men Bille havde ved Eftersyn fundet, at den tilhørte Vicarius med Rette, og denne havde og fremlagt et Brev af Kong Oluf, hvorved den tildømtes Vicariet, hvorover Bille tildømte Vicarius dem, og udsatte til en anden Tid, hvad Efrard burde betale for Fornærmelser, Skade og Udgifter.” og “. . . erklærer vi siddende på vort Dommersæde og under Påkaldelse af Guds navn ved endeligt at afgøre, og afgør vi endeligt ved at erklære i Domsform i dette Brev, at nævnte Landsby Måløv med Rette tilkommer hr. Jon på hans Vikardømmes vegne, idet vi pålægger Evert evig Tavshed vedrørende nævnte Sag, og vi forbeholder os for en anden Gangs skyld Ret til Domfældelse for Uret, Tab og Udgifter.”

Bandlysningen af Veksø

Det er nu en dom Evert Moltke ikke har tænkt sig at efterkomme, så en

Veksø romanske kirke, hvorfra bandlysningen skete, kan illustreres med denne tegning. Den stiplede tegning angiver den senere gotiske ombygning af kirken, hvor våbenhuset er bygget på kirkeskibets sydside i forbindelse med ”mændenes dør”. På nordsiden var en tilsvarende ”kvindernes dør”.

Basis er Asperup kirke, og tegningen er lånt på Asperup Rorerslev Lokalhistoriske Arkiv

måneds tid senere, d. 29. oktober 1397, pålægger roskildebiskoppens *officialis* præsten ved Veksø kirke at påminde væbner Evert Moltke af Veksø om inden 30 dage at betale 100 mark sølv til hr. Jon Jonsen, evig vikar i Roskilde, som hans svigerfader, afdøde hr. Bo Dyre, ridder, uretmæssigt havde oppebåret af vikardømmets gods i Måløv. Lige lidt hjælper det på Evert Moltkes vilje til at efterkomme dommen.

Den 6. december 1397 kommer så bandlysningen, som gengives her i sin fulde længde og i den danske oversættelse fra *Danmarks Riges Breve*:

”Som følge af at Evert Moltke af Veksø, væbner, ved vore breve gennem Eder på lovlig måde er blevet påmindet om, at han skal betale hr. Jon Jonsen, evig vikar ved kirken i Roskilde, 100 mark sølv, hvortil han under domsform blev dømt ved retten på grund af det korn, kvæg og andre ting, som hr. Bo Dyre, fordum ridder, hvilken hr. Bos datter samme Evert har til hustru, med vold og urette oppebar af noget gods, der ligger i landsbyen Måløv til det vikardømme, som samme hr. Jon på kanonisk vis sidder inde med i kirken i Roskilde, hvilket han mindst (af alt) drog omsorg for at gøre, men med forhærdet sind trodsigt sad overhørig, og eftersom hans trodsighed er vokset, vokser også straffen efter fortjeneste, og da samme Evert efter anmodning fra hr. Peder Klementsens, der ligeledes er evig vikar ved samme kirke, på lovlig vis fremstår som udelukket fra at

komme ind i kirken og fra de hellige handlinger. Vi pålægger Eder derfor udtrykkeligt, at I på alle søn-og helligdage, når klokkerne ringer, og medens lysene bliver tændt, og når de bliver slukket, offentligt forkynder for samme Evert, at han, som det tidligere er omtalt, er udelukket af kirken, og at han, som vi bandlyser med dette brev, er bandlyst på denne måde, og at I ikke afstår herfra, indtil I efter forudgående erstatning får andet pålæg fra os. Men til tegn skal I også sende dette brev tilbage. Givet i det Herrens år 1397 på den hellige biskop Nicolaus' dag under vort segl.”

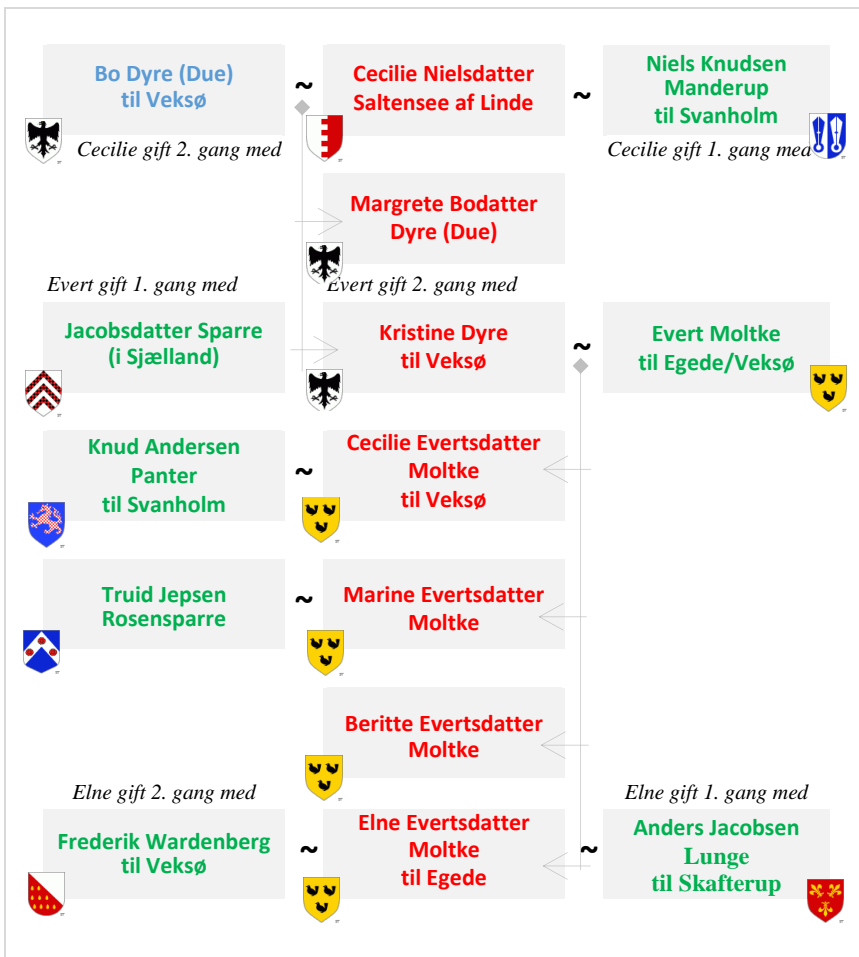
Bemærk at vikardømmets præst nu hedder Peder Klementsens; det kan formodes, at Jon Jonsen var afgået ved døden.

Veksø kirke var i slutningen af 1300-tallet kun et lille kirkerum og uden tårn. Den lå sammen med et beskedent antal gårde rundt gadekæret. Det må have været et spektakulært optrin, der var til skue for den fåtallige menighed, når de kunne overvære at byens ejer blev lyst i band søndag efter søndag. Et optrin, som fortsatte næsten et helt år.

Evert Moltke giver sig

Evert Moltke forblev dog noget tilbagegænet, sikker på sig selv og sin ret til ejerskabet af godset Måløv. Der har vel løbende været forhandlinger, og den 23. november 1398 synes der at være et resultat, der er acceptabelt for Evert Moltke af Veksø: han offentliggør et brev, hvor han

Familien Bo Dyre (Due) af Veksø

” ... erkender ..., at jeg ikke for nærværende har, eller på nogen som helst måde hidtil har haft, nogen rettigheder i selve byen Måløv i Smørum herred, eller i dens tilliggende inden for de fire markskel, kaldet 'markæskæl', med hvilke navne de end kan nævnes, hvilken by Erik Nielsen af Hørsholm – salling ihukommelse – helt og i sit fulde

omfang gav frit, overdrog og testamenterede kirken i Roskilde til et vist vikariat, som skulle oprettes sammesteds. Ydermere erkender jeg, at nævnte by Måløv ad rettens vej var blevet fravundet hr. Bo Dyre, forhen ridder, min elskede hustru Kristines fader, i overensstemmelse med landets love ... ”

Umiddelbart ligner det en total kapitulation fra Evert Moltkes side. Det er da også svært at se, hvad han har fået ud af striden med kirken, for der mangler det dokument, som indeholder aftalen mellem Evert Moltke og kirken. Det er dog åbenbart, at godssamlingen i Sørup (*Smørum herred*) på 3-4 gårde bliver taget ud af Måløv¹ sogn og tillagt landsbyen Veksø. Og ridderslaget fra dronning Margrete må han vente med i endnu 10 år, hvor han endelig på et Tingsvidne af Sjællands landsting er anført som ”ridder”.

Familien Moltke

Efter løsningen på konflikten med Roskilde Domkirke falder roen tilsyneladende over landsbyen Veksø, nu udvidet med Sørup. På et sognekort fra 1808 udgør Sørup fire gårde på hver ca. 70 tønder land.

Indtil Bo Dyres død ca. 1397 havde Evert Moltke skrevet sig ”til Egede”. Det ændrede han og kaldte sig frem til sin død (ca. år 1413) for Evert Moltke til Veksø. Han arbejder sig langsomt op blandt rigets etablerede stormænd og fik, som nævnt, dronningens anerkendelse med ridderslaget i år 1408.

I Evert Moltkes ægteskab med Bo Dyres datter Kristine fødtes fire døtre:

Elna (opkaldt efter farmor Helene Olufsdatter Lunge) blev gift 1. med Anders Jacobsen (Lunge), vel en af tidens stormænd, som på et tidspunkt var med i rigsrådet; 2. med Frederik

Wardenberg, som efter Evert Moltke død skriver sig ”til Veksø”. Begge ægteskaber er barnløse, og det er da disse to sidstnævnte, Elna og Frederik, der i 1456 beslutter at sælge Veksø til en af kong Christian 1.’s mænd, Johan Oxe. (*Se også side 19.*)

Cecilie (opkaldt efter mormor Cecilie Nielsdatter Saltensee af Linde) blev gift med Knud Andersen (Panter), som på det tidspunkt havde overtaget godset Svanholm efter Niels Knudsen Manderup. I ægteskabet er der tre børn som overlever Cecilie – to sønner og en datter, hvor sønnerne blev Panterslægtens sidste mænd. Cecilie meldes død før 1440.

Marine blev gift med Truid Jepsen af Rosensparre-slægten, en gammel dansk slægt, hjemmehørende i Skåne. I skiftet efter sin far Evert Moltke får hun gods i Atterup, men det blev overset, at godset var pantsat. Hendes mor, Kristine Bodatter Dyre, videregiver pantet til Anders Jacobsen (Elnes 1. ægtemand) i et skøde af 5. maj 1416. Pantet bliver ikke indløst, og i 1423 sælger han godset til en hr. Erik Nielsen af Tiim. Beritte er medtaget i foranstående grafiske oversigt, men hun er ikke nævnt i nogen ægteskabelig sammenhæng. Hun er

¹ Ved mageskifte med kronen i 1561 bliver Måløv by optalt til 11 gårde.

kun nævnt en gang, nemlig den 5. maj 1416 i moderens ovennævnte skøde, sammen med Marine.

Evert Moltke er død i 1413, hvor Kristine Bodatter Dyre i et dokument dateret 12. marts 1413 skriver sig som ”enke”: ” *Jeg Cristinæ, Hr. Æffert Møltikæ R(idder). af Wixsiøs Efterleve, har undt min Svoger, hæderlig og velbaaren Hr. Anders Jæyepsøn Lwngæ R. at indløse alt mit Gods i Jutland ...*”

Der er ikke noget kendt testamente efter Evert Moltke.

Den ”forsvundne” søsters arv

Oplysningen om, at der fandtes en tredje datter efter Niels Eriksen Saltensee af Linde (*se side 6-7*) kommer i en fuldmagt, som Kristine Bodatter Dyre udsteder den 12. marts 1413 til sin svigersøn Anders Jacobsen (Lunge). Han

skal indløse hvad hun har af gods i Jylland. Og som hun skriver:

”... og alt andet Gods, baade mit mødrene og Arvegods, som jeg arvede efter Jens Langædalæ, min Moders (altså Cecilie Nielsdatters) Søstersøn, med saadant Vilkaar, at Hr. Anders skal have det Gods i sit Væрге, som han faar indløst, og oppebære Frugt deraf, og skal han bruge Godset efter sin Nytte, som de Breve, han indløser, udviser, indtil jeg giver ham igen saa mange Penge, som han indløser Godset med.”

Jens Langædalæ – eller Jens Pedersen Langedal – var død, og godset var faldet i arv til familien i Veksø, men syntes forsvundet. Anders Jacobsen (Lunge) rejste til Jylland kun for at finde ud af, at godset var overtaget af en Niels Strangesen (Bild) som et ikke indløst pant på 200 mark rent sølv.

Sagen er noget kompliceret: Jens Pedersen Langedal havde været fæng-

Christoffer af Bayern

Dronning Margrete døde i 1412, og Erik af Pommern fortsatte som ene-regent frem til 1439, hvor han efter uenighed med det danske rigsråd blev afsat og forvist. Rigsrådet anmodede Erik af Pommerns søstersøn Christoffer om at overtage den danske trone. Han indvilligede, og den 9. april 1440 blev han hyldet på Viborg Landsting som den nye konge, Christoffer III. Han var regent frem til sin død 1448.

Billedet af Christoffer III er malet af ukendt kunstner. Fra Wikimedia

slet, og da han pantsatte det ovennævnte gods på Thybo bygdeding, kunne det se ud som om han var tvunget dertil under trussel om fængsling. Og måske har han aldrig fået pengene for det.

Anders Jacobsen (Lunge) indbringer sagen for Thybo bygdeding (*Thisted*), hvor den bliver behandlet den 12. maj 1418. Det bliver bestemt, at sagen skal indbringes for kongen og hans råd til endelig afgørelse. Allerede dagen efter kommer der dog et forlig: Niels Strangesen (Bild) giver afkald på al ret til godset uden at få de 200 mark, men skulle heller ikke godtgøre den indtægt, han havde haft af godset.

Huset Oldenburg bestiger tronen

Da Christoffer III døde barnløs i 1448, måtte anelisterne igen findes frem og granskes. Det danske rigsråd besluttede sig for at tilbyde grev Adolf 8. af Holsten kronen. Som efterkommer af både Erik Klipping af Danmark, Håkon 5. Magnusson af Norge og Magnus Ladelås af Sverige kunne han blive konge i alle tre riger. Adolf sagde dog nej tak og tilbød i stedet sin søstersøn Christian som konge. Han indvilligede, og i september 1448 besteg Christian den danske trone som Christian 1.

Veksø sælges

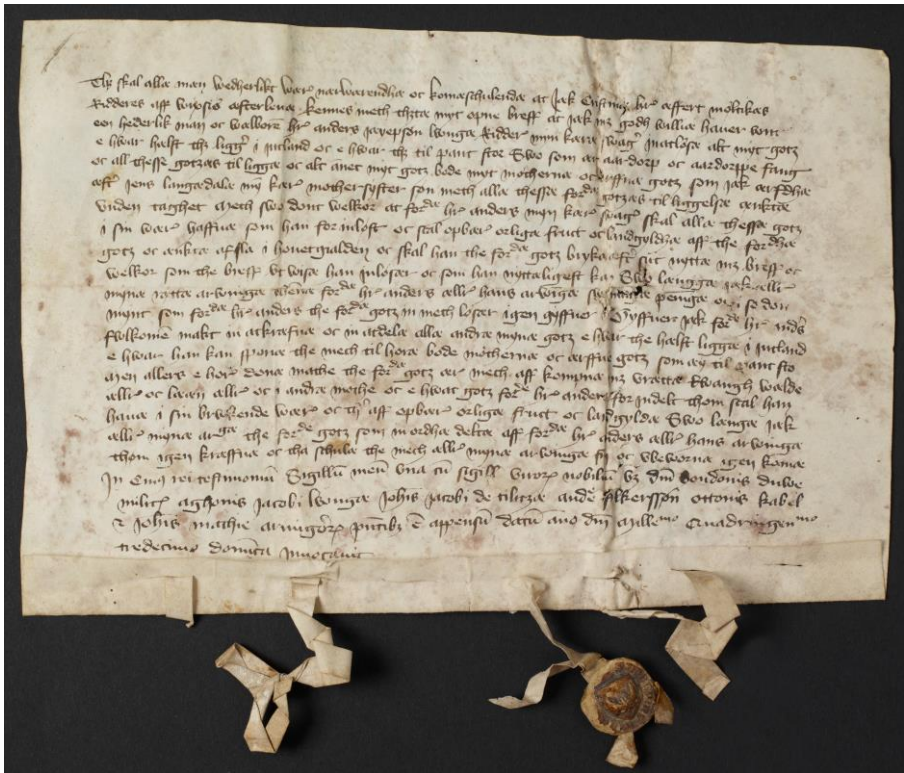
Den 29. april 1455 beslutter Frederik Wardenberg og Elne Evertsdatter at sælge godset i Veksø til rigsråd Johan Oxe til Tordsø og hans hustru Birgitte Bondesdatter Thott. Af bekræftelsen af salget fremgår, at Sørup fremdeles var en del af Veksø:

”Jeg Frederich Wordenbergh R. og min Husfrue Elne Ewertzdoter vederkender os at have solgt og skødet velbyrdig M(an)d. Johan Oxe og hans Husfrue Fru Birgitte Bondesdoter al vor Ejendom og Rettighed, det være sig i Pant og »pantæbreff« og andet, som vi har i Wixsiø og Wixsiø Fang, Sørwps Mark i Smørum H(erred)., Hestkøøpp i Birkerødh S(ogn). med al den Ejendom, som vi arvede efter Boo Knutzsß Død i forskrevne Gods, og al Grønolt og alt vort Gods og Rettighed i Ly[n]olte, Tholstorpp Gardh og Tholstorps Mølle i Grønolte S. i Lywnge H. i Syeland, og vederkendes os fuldt Værd op at have baaret af J. O. og Fru B. for alt Godset. Vore Indsegl; medb. af velbyrdige Mænd Hr. Knut Trvetsß, Hr. Jens Dwe, Hr. Michel Rwdh RR., Anders Jensß Landsdommer og Jachim Griis a w. Datum Haffnis fer. 5. ante f. Philippi et Jacobi.”

Der synes at have været gennemført et salg af Veksø tidligere, nemlig til lensmanden på Søborg, Folmer Knobe, men han har ikke kunnet klare sine forpligtelser, og handlen er gået tilbage.

Efter salget flytter Frederik Wardenberg og Elne Evertsdatter tilbage til Evert Moltkes udgangspunkt, Egede, idet det i en donation af gods til St Magni Alter i Lucii Kirke den 31. januar 1459 hedder:

”Jeg Elne Æwerdsdotter, Hr. Frederichs Wardenbergh R.s Husfrue i

Fuldmagten Kristine Bodatter Dyre udsteder den 12. marts 1413 til sin svigersøn Anders Jacobsen (Lunge) om at indløse hvad hun har af gods i Jylland.

Foto: Diplomatarium Danicum nr. 14130312001

Eghede, skøder efter min Husbondes, mine Søstersønners og flere mine Venners og Frænders Samtykke Hr. Clement Pædthers *perpetuo vicario* til s. Magni Alter i Lucii Kirke i Roskilde al min Rettighed ...”

Helligtrekongers Kapel i Roskilde

Under en udlandsrejse fik kong Christian 1. interesse for at bygge et kapel til kirken i Roskilde. Han købte landsbyen Veksø af sin rigsråd, ovennævnte Johan Oxe, og i 1459 blev fundatsen til kapellet skrevet:

” . . . the helghe thre koninges capell bliffue skulendes til ewigh tiidh. Først som ær Wixiø oc Wixiøfang meth all sin tilligelse enchtet vndentaghit i sine fire markeskel, oc thre gardhe i Sørup i Wixiø sognh i Jørlundeherrit liggendes, som thet æyedomsbreff ydermere vdhuiser, som wii forne gotz meth køpt haffue aff her Johan Oxe, ridder, oc hans husfrw, frw Birgittæ Bondesdotter ...”

Altså er Sørup fremdeles en del af Veksø.

Christian 1.'s nybyggede gravkapel til den oldenborgske kongeslægt blev kaldt Helligtrekongers kapel. De hellige tre konger blev set som symbol på den danske, norske og svenske kongetrone. Kapellet skulle have tre formål ifølge et gavebrev udstedt af kongen og dronningen i 1459. Dels naturligvis at huse deres og deres efterkommeres gravmonumenter, dels at rumme andre til afholdelse af sjælemesser og dels at være tilholdssted for et broderskab, som kongen tilsyneladende havde stiftet. Ordenssalen til broderskabet havde sin egen såkaldte riddersal i kapellets overetage. Kapellet er fyldt med kalkmalerier fra ca. 1465. I kapellet ses også Christian 3.'s og Frederik 2.'s gravmæler.

Reformationen og inddragelsen af kirkegods

Med reformationen i 1536 overtog kong Christian 3. alle kirkelige ejendomssamlinger, der var knyttet til f.eks. præbender, kapeller, andre etc. Disse godssamlinger anvendte han som forlener til bl.a. sine embedsmænd. Den første, som blev forlenet med *Helligtrekongers Kapel i Roskilde Domkirke*, var den kongelige sekretær, Henrik Holk, ifølge et lensbrev udfærdiget i København d. 16. oktober (S. Galli Dag) 1538. Han havde det i 41 år. Efter Henrik Holks død blev Tyge Brahe forlenet med kapellet. Frederik II havde allerede d. 18. maj 1578 givet ham lovninng på godset, og Tyge Brahe blev endelig forlenet med det d. 5. juni 1579.

Frederik II og Veksø/Sørup

Frederik 2. blev konge i 1559. Den jagtglade konge begyndte hurtigt at gennemføre mageskifter for at samle gods til kongens fredejagt; altså områder, hvor kun kongen måtte drive jagt. Helligtrekongers Kapel måtte også afgive gods til kongens fredejagt. Godset Veksø og Sørup, som hørte til kapellets ældste besiddelser, blev mageskiftet. Forud for mageskiftet var gået en beregning af godsets værdi, der endnu er bevaret i det danske kancellis arkiver.

I forbindelse med mageskiftet med kronen, som blev gennemført d. 7. juni 1563, hedder det: Helligtrekongers kapel afstod gods i Veksø (*»Wixøe«, før Jørlunde h., nu Ølstykke h.*) og i Sørup (*Maaløv s., Smørum h.*), som lå i kongens fredejagt, *»oc er samme gotz tilhobe regnit for 48 pd. kornn«*. Helligtrekongers kapel fik i bytte bl.a. Gundstøgård (Gundsømagle sogn.)

Ved jordudskiftningen sidst i 1700-tallet var gårdene i Veksø fremdeles arvefæster, og gårdene tilhørte Hans Majestæt Kongen, indtil ordningen blev ophævet ved lov i 1919, og de sidste bønder blev selvejere

